

Зміст:

1. Необхідність і цілі реформ.
2. Сутність реформ.
 - 2.1. Реформи в сільському господарстві.
 - 2.2. Реформи в промисловості.
3. Причини краху реформ.
4. Наслідки реформ для України.

1. **Необхідність і цілі реформ.** Після усунення від влади М. Хрущова в жовтні 1964 р. економіка країни продовжувала перебувати в стані кризи. Перед новим радянським керівництвом (в жовтні 1964 р. першим секретарем ЦК КПРС було обрано Л. Брежнєва, а згодом головою Ради міністрів СРСР було призначено О. Косигіна) для його подолання було два можливих шляхи:

- радикальні реформи (тобто такі, що стосуються основ соціалістичного ладу, його характерних принципів);

- часткові реформи (які не стосувалися основ соціалістичного ладу і спрямовувалися на пом'якшення економічної кризи, але не були здатні подолати її в цілому).

Керівництво СРСР, розуміючи необхідність здійснення економічних реформ як таких, обрало другий шлях, що в підсумку і визначило їхній крах.

Пріоритет в ініціюванні, розробленні та проведенні реформ належав голові Ради міністрів СРСР О. Косигіну.

Передбачалося, що реформи забезпечать подолання традиційних для існуючої моделі радянської економіки недоліків, основні з яких зводилися до такого:

- поглиблення диспропорцій у розвитку галузей господарства;

- збільшення капіталовкладень при їхній низькій віддачі;

- неефективне використання виробничих фондів;

- наявність великої кількості незавершених об'єктів у промисловому і цивільному будівництві;

- низька ефективність сільськогосподарського виробництва, значне відставання за темпами розвитку від промисловості всього аграрного сектору;

- невідповідність між зростанням зарплати і продуктивності праці; " масовий випуск товарів, що не знаходили збуту;

- відсутність діючих матеріальних стимулів для підвищення продуктивності праці та якості продукції, що випускається.

2. Сутність реформ.

2.1. Реформи в сільському господарстві. Перша з реформ, ініційована головою радянського уряду, зводилася до запровадження ряду невідкладних заходів щодо розвитку аграрного сектору економіки. Основні положення цієї реформи були прийняті в березні 1965 р. на пленумі ЦК КПРС. Їхня сутність зводилася до такого:

- збільшення капітальних вкладень у сільське господарство;
- розвиток матеріальної та соціальної бази села;
- зменшення планів з обов'язкового постачання основних видів сільськогосподарської продукції;
- підвищення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію;
- уведення надбавок до цін на надпланову продукцію;
- уведення гарантованої оплати праці колгоспників;
- скасування обмежень стосовно особистих підсобних господарств.

Перші кроки щодо здійснення реформи дали позитивні результати:

- оживилося сільськогосподарське виробництво, збільшилися постачання продовольства в міста, у селах з'явилося більше техніки, досить швидкими темпами будувалося житло й об'єкти соціально-культурного призначення.

Але з другого боку, збереглося централізоване планування і регламентація сільськогосподарського виробництва; не діяли економічні стимули для підвищення продуктивності праці та якості продукції, що випускалася; продовжувалося адміністрування і некомпетентне втручання партійного керівництва у справи колгоспів і радгоспів. Збільшувався апарат управління сільським господарством. Не виправдалися надії на кооперування і спеціалізацію господарств. Хімізація і меліорація не дали очікуваних результатів.

У цілому негативні тенденції розвитку сільського господарства домінували над спробами його реформування.

2.2. Реформи в промисловості. У вересні 1965 р. (також на пленумі ЦК КПРС) були прийняті основні документи, спрямовані на реформування промисловості. Основні положення реформ у промисловості зводилися до такого:

- оцінка діяльності промислових підприємств повинна була здійснюватися не за валовими показниками зробленої продукції, а за її реалізацією;
- скорочення обов'язкових планових показників, що доводилися до підприємств із центру, зміцнення їхнього госпрозрахунку, підвищення самостійності, збереження в розпорядженні

підприємств більшої частини прибутку;

- ліквідація раднаргоспів і здійснення переходу від територіальної системи керівництва до галузевої (відновлення міністерств і відомств);

- реформи спрямовувалися на посилення економічного стимулювання і підвищення матеріальної зацікавленості трудових колективів у цілому й окремих трудящих.

На 1968 р. у СРСР на нові економічні умови діяльності перейшло близько 27 тис. підприємств. Намітилося зростання продуктивності праці. Збільшувалися фонди суспільного споживання, почали вирішуватися деякі соціальні проблеми. Однак уже в 70-ті рр. реформи в промисловості пішли на спад; сповільнилися темпи економічного росту, розвиток промисловості продовжував здійснюватися на екстенсивній основі.

3. Причини краху реформ. Чому ж реформи, на які покладалися настільки великі надії, не дали очікуваних результатів і зазнали краху?

- Здійснювані реформи у жодному разі не торкалися відносин власності і проводилися строго в рамках командно-адміністративної системи;

- економічні реформи не були доповнені реформами політичної системи, а навпаки, проводилися в умовах згорання демократизації, що намітилася в другій половині 1950-х рр.;

- реформи проводилися партійно-господарським апаратом, сформованим ще в сталінську епоху, на основі характерних для нього адміністративно-командних методів керування;

- найважливіші задачі економічного розвитку вирішувалися переважно на екстенсивній, а не на інтенсивній основі;

- милітаризація економіки і величезні потреби військово-промислового комплексу (ВПК) в умовах наростання на міжнародній арені гонки озброєнь відволікали величезні ресурси (фінансові, трудові ті ін.), катастрофічно відбивалися на реформаторській політиці й у підсумку зводили її нанівець.

Керівництвом партії та країни одне за одним ухвалювалися постанови, але вони не давали відчутних результатів.

4. Наслідки реформ для України. У другій половині 60-х рр. економіка України розвивалася порівняно високими темпами. Виробництво промислової продукції за цей період зросло на 50%, продуктивність праці в промисловості - на 28%, національний дохід збільшився на 30%. Підприємства здобули відносну самостійність, робітники, інженерно-технічні працівники і службовці стали відчувати зв'язок між якістю своєї праці та рівнем заробітної плати.

Однак уже на початку 70-х рр. все чіткіше виявлялися негативні тенденції в економіці. Для України наслідки краху економічних реформ посилювалися насамперед тим, що республіка займала лідируючі позиції в СРСР за виробництвом промислової та сільськогосподарської

продукції: в УРСР знаходилася одна з найпотужніших виробничих і матеріально-технічних баз країни, тут були зосереджені найбільші в СРСР підприємства військово-промислового комплексу (ВПК).

Елементи госпрозрахунку в УРСР, як і в усій країні, жорстко придушувалися плановою економікою. Чим краще були результати роботи підприємств у поточному році, тим вищі планові показники ставилися йому в майбутньому. Економіка України продовжувала розвиватися екстенсивним шляхом за рахунок залучення нових джерел сировини і робочої сили. Швидко застарівали основні виробничі фонди. В умовах світової енергетичної кризи (1973-1975 рр.), коли значно збільшився експорт енергоресурсів із СРСР, левина частка всіх капіталовкладень стала направлятися на освоєння нових родовищ нафти і газу в Сибіру і на Крайній Півночі, а не на модернізацію виробництва. Зростала собівартість виробленої продукції, що призводило до значного зниження її конкурентоздатності на світовому ринку.

70-ті - 80-ті рр. були відзначені подальшим наступом центру на національні інтереси союзних республік. Союзні міністерства і відомства на свій розсуд використовували природні багатства і трудові ресурси України, монополюючи вирішували питання капітального будівництва, асортименту продукції, що випускалася.

В Україні споруджувалися нові гірничо-збагачувальні, трубні, металургійні заводи та інші промислові гіганти. Нерідко вони будувалися за застарілими проектами і технологіями, що призводило до забруднення навколишнього середовища. У Донбасі та Придніпров'ї (особливо в Кривому Розі, Запоріжжі, Дніпропетровську, Дніпродзержинську, Донецьку, Жданові) рівень забруднення повітря набагато перевищував загальносоюзні показники. Інтенсивне будівництво хімічних комбінатів в Україні ще більш загострювали ці та інші проблеми. «Штучні моря» (Київське, Кременчуцьке та інші водоймища) поглинули близько 1 млн гектарів родючих земель. Протягом короткого часу без серйозних економічних обґрунтувань на основі застарілих технологій в УРСР було побудовано кілька атомних електростанцій, у тому числі в безпосередній близькості від великих міст (Київ, Запоріжжя та ін.).

Незважаючи на деякі позитивні тенденції, стрімко зростали проблеми в сільському господарстві України. Щорічний приріст продукції аграрного сектору в 1976-1980 рр. становив тільки 1%, замість запланованих 20%. Як і раніше, пересічні колгоспники і робітники радгоспів були мало зацікавлені в результатах своєї праці. У 1970-х рр. почався масовий відтік сільського населення України до міст.

Незважаючи на прогресивний задум економічних реформ, вони зазнали повного краху. Економіка України, як і всього Радянського Союзу, у 70-ті -80-ті рр. вступила в смугу системної кризи.